

Help mij het zelf te doen

*Een pleidooi voor methodisch werken aan
actief burgerschap*

Auteur(s) Radboud Engbersen (Platform31), Peter Rensen (Movisie)
Datum Utrecht / Den Haag, november 2014

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Ontspoorde en uitgekiende professionaliteit	5
3	Wat werkt?	6
4	Methodisch werken.....	8
5	Community organization en Asset-Based Community Development.....	9
6	<i>Evidence based</i> werken en interventies.....	13
7	Aan de slag met methodisch werken: het ACTIE-model en interventies	16
8	Slotwoord. Niet naïef in de steek laten	17
	Literatuur.....	19
	Bijlage 1: Beproeftde interventies.....	21
	Bijlage 2: Actie en beschikbare interventies	23

1 Inleiding

Vertrouw op u zelf. U weet meer dan uzelf denkt. Dat was het credo van de Amerikaanse kinderarts Benjamin Spock, beroemd door zijn *Common Sense Book of Baby and Childcare* (1946), dat in Nederland door generaties ouders is gelezen. Spock's boek was een aanval op de almachtige autoriteit van de deskundige, in dit geval de arts. Hij stak ouders een hart onder de riem door ze vertrouwen te geven, vertrouwen in hun eigen inzichten en gezond verstand. We beginnen dit essay bij Spock omdat zijn adagium tegenwoordig op een veelheid van terreinen opgeld doet. Zelf zaken oppakken zonder overbodig advies van opdringerige deskundigen. Zelf je huis bouwen, zelf met medebewoners het groen in je eigen woonomgeving onderhouden én mooier maken, zelf je buurthuis organiseren, zelf je energie regelen en de kinderopvang van je kinderen, zelf samen voor elkaar zorgen en koken, zelf voor bank spelen, zelf je buurt besturen, zelf je gezinsproblemen oplossen. Het zelf doen beperkt zich niet meer tot het werken aan maatschappelijk doelen, maar strekt zich nu ook uit tot individuele hulpverlening. In de Eigen Kracht-conferenties helpen burgers bijvoorbeeld andere burgers hun problemen of conflicten op te lossen. *Je weet meer dan je zelf denkt, je kunt meer dan je zelf denkt*. De Groene Amsterdammer muntte de naam van deze beweging: Do it Ourselves (special, 20 juni 2012). Hilhorst en Van der Lans (2013) schreven het boek *Sociaal doe-het-zelven* en Vrij Nederland sprak over 'De doe-het-zelf-samenleving' (23 november 2013).

Actief burgerschap staat meer dan ooit in de belangstelling. Dat is niet alleen op het conto te schrijven van de geschetste beweging, maar ook op het conto van de overheid. Hier luidt het adagium: u *moet* meer zelf gaan doen dan u wellicht tot voor kort voor mogelijk hield. We vragen van u een grotere eigen inzet waar het de zorg voor uw naasten en de eigen woonomgeving betreft. Doet u dat niet dan dreigt de zorg en meer algemeen de verzorgingsstaat onbetaalbaar te worden.

Maar wat is er nodig om deze opdracht om meer zelf te gaan doen te laten slagen? Kunnen burgers dat echt in belangrijke mate zelf of is blijvende betrokkenheid van professionals (deskundigen), gemeenten en maatschappelijke organisaties gewenst? Actief burgerschap laat in onze opinie ruimte voor de betrokkenheid van professionals, zolang deze het initiatief – het zetten van de eerste stappen – en de uitvoering zoveel mogelijk bij de burger laten. Maar hoe kunnen professionals laveren tussen betrokkenheid en afzijdigheid? Welke kennis is hierover beschikbaar? Wat werkt? En in hoeverre wordt hier al gebruik van gemaakt? Het zijn vragen die de beleidsactualiteit ons met urgentie dicteert. Drie grote transities staan 1 januari 2015 voor de deur. Gemeenten zijn na de transities verantwoordelijk voor een deel van de langdurige zorg, de jeugdzorg en de zorg en activering van kwetsbare en werkloze burgers. Het betreft een ongekenne decentralisatie van rijks gelden en rijks beleid die ook nog eens met forse kortingen gepaard gaat. Gemeenten staan dan met geringere financiële budgetten voor de opgave om condities te scheppen voor een volwaardig bestaan van haar burgers; juist ook voor burgers die minder zelfredzaam in het leven staan. Meer dan vroeger zullen burgers zelf zaken moeten oplossen. Gaat dat lukken? Wat kunnen gemeenten doen om actief burgerschap te laten floreren en het maatschappelijk probleemoplossend vermogen – juist ook van kwetsbare burgers – te verhogen?

Help mij het zelf te doen

Het standpunt dat wij in dit essay verdedigen is tweeledig. Ten eerste verdedigen we de stelling dat actief burgerschap volgens ons niet kan floreren zonder een actieve inbreng van overheid en professionele instanties. Ten tweede is het belangrijk om bij die inbreng gebruik te maken van de toeneemende kennis over 'wat werkt' bij de professionele begeleiding van actief burgerschap. Die kennis is opgebouwd vanuit een rijke traditie van methodisch werken om burgers te activeren. Een traditie die steeds ondergesneeuwd dreigt te raken in de drang naar permanente vernieuwing die het sociaal

werk zo eigen is. De dominante denkrichting in de traditie van methodisch werken is: 'help mij het zelf te doen'. Dat is natuurlijk een paradoxale uitdrukking, maar het vat wel de essentie kernachtig samen. Professionele steun of support is er idealiter op gericht de eigen probleemoplossende vermogens van burgers en hun gemeenschappen optimaal te versterken. De uitdrukking help mij het zelf te doen is van de onderwijsvernieuwer Maria Montessori, die ermee tot uitdrukking bracht dat de professionele helper – in dit geval de onderwijzer – op het juiste moment moet inspelen op de behoeften van het kind. De uitdrukking is ook het centrale uitgangspunt in praktijken van 'community organization'. De insteek was én is hier altijd: help gemeenschappen het zelf te doen. Help mij het zelf te doen, kan vele vormen aannemen, maar het gaat er altijd om iets aan te reiken waarmee de burger (of burgers) zoveel mogelijk *op eigen kracht* met zo min mogelijk professionele hulp verder kan.

De maatschappelijke context van ons betoog

Het is goed voor ogen te houden dat ons pleidooi een maatschappelijke context kent. Wij schrijven niet uit de studeerkamer voor de studeerkamer. Wij sluiten daarbij aan bij Jan Steyaert e.a. (2010). Zij betogen dat het pleidooi om de sociale sector dichterbij de wetenschap te brengen (lees: de effectiviteit van de sociale sector te verbeteren), zowel een normatieve, methodische als een sociologische invalshoek kent. De *normatieve invalshoek* komt tot uiting in de oproep aan het adres van sociaal werkers zich meer met de wetenschap te verbinden. De *methodische invalshoek* komt o.a. tot uiting in kennis over 'wat werkt', databanken gevuld met 'bewezen' interventies en publicaties die gewijd zijn aan de vraag met welke onderzoeksmethoden je het best de effectiviteit van sociale interventies kan bepalen. Maar het zijn niet de wetenschappers die het voor het zeggen hebben in het sociale domein. Zij kunnen niet het gebruik van (bepaalde) interventies afdwingen. Dat wordt in veel grotere mate bepaald door de sociale dynamiek in een bepaald tijdvak. Steyaert e.a. (2010) spreken in dit geval van de *sociologische invalshoek*. Deze sociale dynamiek wordt niet alleen bepaald door aanbieders en vragers van hulpverlening, maar ook door modes, beleidstrends, lobbygroepen, charismatische pleitbezorgers en (commerciële) belangen. Op dit moment werken verschillende krachten in op ons pleidooi. Enerzijds zijn er pogingen om de sociale professies meer te verwetenschappelijken, waarbij heel eerlijk moet worden gezegd dat de universitaire wetenschappelijke circuits daarvoor nog maar beperkt belangstelling hebben. Het zijn vooral landelijke kennisinstituten (o.a. Nederlands Jeugdinstituut, Trimbos-Instituut, Movisie, Platform31) en een groeiend aantal lectoraten en Wmo-werkplaatsen die hiermee bezig zijn, anderzijds zien we juist ook deprofessionaliseringstendenties in de sector, o.a. beïnvloed door de pleidooien voor het afstand nemen van vanzelfsprekende vormen van professionele steun. Burgers kunnen in deze visie heel veel zaken zelf (*Do-it-Yourself*). Voorts zijn er ook institutionele en commerciële belemmeringen om methodieken breder ingang te doen vinden. Sommige partijen fungeren als poortwachter. Zij geven methodieken pas onder licentie af. Wie gebruik wil maken van de methodiek of interventie moet aan de condities van de licentiehouders voldoen.

In hoeverre dit maatschappelijke krachtenspel steun zal geven aan ons pleidooi is vooralsnog niet goed te zeggen. We proberen natuurlijk zelf (Platform31, Movisie, ZonMw) – middels dit essay – dit krachtenveld te beïnvloeden. Voor ons is het evident dat het thema van dit essay maatschappelijke relevantie bezit. Er wordt dezer dagen een groot appel op de burger gedaan, maar tegelijkertijd ligt er de uitdaging het daarbij passende instrumentarium van werkzame burgerschapsinterventies aan te reiken. Jan Steyaert e.a. (2010) wijzen daar nadrukkelijk op:

'Vanuit het perspectief van evidence based practice is de casus burgerschap en burgerschapsinterventies alvast boeiend door het contrast tussen het sterk uitgebouwde normatieve debat over doelstellingen en het vooralsnog zwak onderbouwde instrumentarium van interventies', Jan Steyaert e.a. (2010: 75).

In dit essay pakken we deze uitdaging op en betogen we dat er een instrumentarium voor handen is waarvan de onderbouwing minder 'zwak' is dan Steyaert e.a. (2010) voorstellen. Er zijn wel degelijk interventies die burgerschap ondersteunen waarvan de aanpak goed past bij inzichten over wat werkt. Ook is er enig evaluatieonderzoek met positieve resultaten. Een aantal interventies verdient dus zeker het voordeel van de twijfel.

Leeswijzer

Bij de start van ons essay gaan we kort in op de discussie over de rol van professionals bij het stimuleren van actief burgerschap. We betogen dat professionals hierin onmisbaar zijn. We plaatsen deze stelling in de traditie van methodisch werken in het social work en de verzamelde kennis over wat werkt. Vervolgens maken we een uitstapje naar het terrein van *community organization*. De traditie van 'community organization' of 'samenlevingsopbouw' staat in directe relatie met het stimuleren van actief burgerschap en zelforganisatie. We gaan nader in op de methodiek Asset-Based Community Development, een schoolvoorbeeld van professionele ondersteuning die de burger helpt het zelf te doen. Vervolgens laten we zien dat er een scala aan methoden of interventies beschikbaar is voor het professioneel stimuleren van actief burgerschap. We plaatsen deze in een breder perspectief van kennis over 'evidentie en effectiviteit' en werken dat uit in een praktisch model (ACTIE) voor professionele besluitvorming. Tenslotte stellen we dat actief burgerschap geen doel op zich is. Het moet uiteindelijk vruchten afwerpen voor de (kwetsbare) doelgroep waar actieve burgers zich voor willen inzetten. Ook hier is professionele betrokkenheid gewenst.

2 Ontspoorde en uitgekiende professionaliteit

De ontspoorde professional

Het helpen door professionals wordt tegenwoordig nadrukkelijk geproblematiseerd. Deze kritiek is niet nieuw en kent een lange voorgeschiedenis. De beroepskracht in de helpende professies is altijd - tot de dag van vandaag - een omstreden figuur geweest. Kern van de kritiek is dat hij niet dienstbaar is aan individuele burgers en hun gemeenschappen. Hij pakt geen dienende rol, maar eist de hoofdrol op. Hij werpt zich op als zaakwaarnemer. Maar wiens 'zaak', wiens belang vertegenwoordigt hij precies? Zijn eigen belang wellicht? In plaats van een helper te zijn, neemt de professional de gedaante aan van iemand die leken-vaardigheden als niet deskundig afdoet en zo het vermogen van mensen om problemen zelf op te lossen verzwakt in plaats van versterkt. We spreken van ontspoorde professionaliteit. Die ontspoorde professionaliteit kenmerkt zich ook door verkeerde vormen van afstandelijkheid. Professionals verstaan dan niet de taal van de mensen die ze zeggen te helpen, gaan ver van hen af staan (onaanraakbaar en niet-nabij) en verschansen zich niet alleen in een kantoor ('spreekuur', 'loket'), maar ook in een bureaucratische logica die niet aansluit bij de alledaagse leefwereld en behoeften van hun 'cliënten' of 'doelgroepen'. Een ander fundamenteel punt van kritiek is dat hun beroepsinhoud matig is. Van Lieshout (2014) trekt in dit verband een vergelijking met psychologische hulpverlening. Maar weinig psychologen zijn in staat ontspoorde levens naar een nieuw constructief spoor te leiden. Ofwel: de effectiviteit van helpende professies zou uiterst gering zijn.

De uitgekiende professional

Er is dus alle reden om kritisch tegenover professionals en professionele organisaties te staan op het moment dat ze zich gaan bemoeien met actief burgerschap. Kunnen professionals burgers helpen het (zoveel mogelijk) zelf te doen? Wij zijn ervan overtuigd dat dat kan. Het gebeurde in het verleden, het gebeurt vandaag de dag en juist de politieke omslag in de richting van actief burgerschap biedt het geëigende inhoudelijke kader én klimaat om het helpen weer dicht en dienstbaar op de mensen te

organiseren. We zien ook ontwikkelingen die deze stelling ondersteunen. Een nieuwe ontwikkeling is dat er op buurtniveau nieuwe kleinschalige eerstelijnsvoorzieningen aan het ontstaan zijn. De bekendste zijn Buurtzorg op het terrein van wijkverpleging/thuiszorg en de Opvoedpoli op het terrein van de jeugdzorg. Het zijn non-hiërarchische instellingen, zonder hoofdkantoren, een minimum aan management en veel professionele autonomie. Ze leveren relatief goedkope zorg en de werknemers vinden het een verademing om ervoor te werken (althans volgens de eerste berichten). De medewerkers zeggen weer toe te komen aan het 'echt helpen' van mensen. Veel minder dan voorheen, toen ze nog werkzaam waren in grote instellingen, worden ze meegezogen in tijdrovend kantoorwerk (overleg, administratie, planning en control, afstemming, et cetera).

Daarnaast zien we dat op gemeentelijk niveau geëxperimenteerd wordt met de inzet van zogenoemde 'sociale wijkteams' of 'wijkcoaches'. Metaforisch worden ze wel als 'sociale huisartsen' omschreven, het zijn generalistische professionals die hulp en ondersteuning in de eerste lijn bieden aan kwetsbare burgers en probleemgezinnen en pas bij complexe problematiek doorverwijzen naar de tweede lijn van specialisten. Hun taak is om zoveel mogelijk zelf op te lossen met gebruikmaking van de vitale vermogens en netwerken van hun cliënten. Maar let wel: veel is nog papier, deze praktijken moeten zich nog bewijzen.

In deze nieuwe eerstelijnsvoorzieningen heeft het luisteren naar burgers (en daarvoor ook de tijd nemen) een prominente plaats. Dit stelt professionals in staat om samen met burgers belangen en noden te articuleren en daarop in te spelen. Kleinschalige eerstelijnsvoorzieningen sluiten idealiter aan bij sociale netwerken en vormen van informele hulp in de wijk. Uit een analyse van gemeentelijke beleidsnota's blijkt dat aan sociale wijkteams vaak expliciet de taak wordt toegedicht om niet alleen burgerkracht te stimuleren, maar daar ook ruimte aan te geven (Van Arum en Lub, 2014). En juist voor dat laatste zijn 'uitgekiende professionals nodig', dat wil zeggen professionals die een scherp oog hebben voor de hulptroepen en hulpbronnen rond mensen zelf en in staat zijn te werken in de geest van het principe 'help mij het zelf te doen'.

Op deze plek past ook een verwijzing naar de experimenten van gemeenten om burgers werkelijk zeggenschap te geven over wijkbudgetten en politieke keuzes (bv. Buurt bestuurt).

Het faciliteren van dit ruimte geven aan eigen initiatief, vraagt een hoge mate van vakmanschap. Tonkens en Verhoeven spreken bijvoorbeeld van democratisch professionalisme (2011). Professionals vervullen een belangrijke rol in het vergroten van het democratisch potentieel bij burgers. Professionals kunnen helpen de burgers hun doelen centraal te laten stellen, ze kunnen burgers laten zien hoe je met andere burgers in debat kunt treden, burgers met elkaar in verbinding brengen, prioriteiten tussen burgers afstemmen en ongelijke verhoudingen tussen burgers proberen te voorkomen. Daarbij moeten de professionals een burgergerichte, flexibele houding aannemen, waarbij ze voortdurend afwegen of er meer of minder ondersteuning nodig is.

Wij zijn er van overtuigd dat deze tijd mogelijkheden biedt voor het adagium 'help mij het zelf te doen'. In dit essay sluiten we aan bij deze nieuwe uitgekende *professionele* sociale dynamiek – die de kritiek op de helpende professies ter harte heeft genomen.

3 Wat werkt?

Kunnen, willen en gevraagd worden

In 1995 verschijnt de monumentale studie *Voice and equality* van drie Amerikaanse politicologen (Verba e.a.). Op basis van bestaande theorieën ontwerpen zij een model dat politieke participatie verklaart: het *Civic voluntarism model*. Volgens het model zijn er drie factoren die verhinderen dat burgers actief worden: "omdat zij het niet kunnen, omdat zij het niet willen; of omdat niemand het aan hen heeft gevraagd". Tot op de dag van vandaag is dit model leidend in het denken over participatie. Ook op het terrein van actief burgerschap is het een veel gebruikt kader. Zo wordt het recent ook aange-

haald in een overzicht van *drivers* voor actief burgerschap (Van de Wijdeven e.a., 2014). In Nederland staat het model bekend onder de drieslag: 'kunnen, willen en gevraagd worden'.

Het Civic voluntarism model is een algemeen model. Het geeft aan waar je op moet letten wanneer je wilt verklaren waarom de ene persoon wel participeert en de andere niet. Maar het zegt nog niets over wat dan precies wel en niet werkt. Hier is wel veel onderzoek naar gedaan. Bij *kunnen* is verreweg het belangrijkste werkzame element een hoge sociaal-economische status (SES). Wanneer iemand goed is opgeleid, met een goede baan en dito inkomen, is de kans groot dat hij of zij actief wordt. Bij *willen* blijken sociale doelstellingen vaak een drijfveer te zijn om actief te worden. Men wil iets doen voor de publieke zaak. Bij *gevraagd worden* is van belang of burgers deel uitmaken van één of meerdere netwerken van waaruit de vraag kan komen om actief te worden.

Op basis van de resultaten van 15.000 enquêtes en 2.500 persoonlijke gesprekken met vrijwilligers concluderen Verba e.a. dat de belangrijke instituties in een land bepalend zijn voor wie er wel of niet participeert. Wie kan, wil en gevraagd wordt is afhankelijk van het bestaan en de werking van instituties als families, scholen, banen, vrijwilligersorganisaties en kerken. Ze dichtten daarbij een centrale rol toe aan onderwijs. Een goede opleiding geeft toegang tot een goed inkomen, tot vaardigheden die worden opgedaan in een baan en bij organisaties (zoals vrijwilligersorganisaties of de kerk); het leidt tot interesse in de publieke zaak en het vergroot de mogelijkheid om uitgenodigd te worden actief te worden.

Het Civic voluntarism model laat zien dat sociale structuren – zoals het onderwijssysteem – bepalend zijn voor wie participeert en wie niet. Een goede opleiding is de poort naar allerlei andere poorten in een samenleving die de kans op participatie en actief burgerschap verhogen. Vervolgonderzoek heeft echter laten zien dat dit maar een deel van het verhaal is. Overheden en professionele instanties kunnen de sociale structuren beïnvloeden en ook binnen de sociale structuren doet hun werk ertoe. Met andere woorden: beleidsmakers en professionals zijn in staat om kunnen, willen en gevraagd worden te beïnvloeden.

Ruimte voor smaakmakers

Engelse onderzoekers van de universiteit van Leicester en Nottingham onderzochten de participatie van burgers in acht gebieden met gemiddeld 100.000 inwoners. De onderzoekers kozen gebieden die sterk verschillen op de noemers sociaal-economische status (kunnen) en sociaal kapitaal (gevraagd worden). In elk gebied verzamelden de onderzoekers cijfermateriaal over de mate en de aard van participatie. Daarnaast interviewden ze ook gemiddeld 25 sleutelpersonen: lokale politici, ambtenaren, mensen uit het bedrijfsleven, actieve burgers en vrijwilligers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. Het onderzoek wees uit dat gezichtsbepalende actieve burgers ('*civic leaders*'), lokale politici en beleidsmakers het verschil kunnen maken bij het bevorderen van participatie, *ongeacht* de sociaal-economische status en het beschikbare sociaal kapitaal. De regels van het lokale beleid moeten dan wel ruimte geven aan deze lokale smaakmakers (Lowndes e.a., 2006). Er moet een '*civic infrastructure*' zijn, een stelsel van formele en informele mechanismen die ervoor zorgen dat actieve burgers en lokale beleidsmakers elkaar weten te vinden. Dat kan bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van financiën of faciliteiten, maar ook door scholing en ondersteuning van actieve burgers. Het invloedrijke onderzoek heeft het optimisme over de 'maakbaarheid' van actief burgerschap vergroot. Het heeft ook geleid tot een zelfanalyse-instrument voor beleidsmakers (CLEAR), waar we aan het eind van dit essay nader op ingaan. Tegelijkertijd toonde het onderzoek aan dat lokaal beleid actief burgerschap ook ernstig kan belemmeren, zelfs in gebieden met goed opgeleide bewoners met een goed sociaal netwerk.

Ook uit Nederlands onderzoek blijkt dat professionals het verschil kunnen maken. Tonkens en Verhoeven (2011) concluderen: Sociale professionals vervullen drie belangrijke ondersteuningstaken: "het leggen van verbindingen, het helpen met bureaucratische eisen en verantwoording en het tegen-

gaan van ongelijkheid.” Met hulp van sociale professionals komen meer “vrouwen, migranten, lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens” in actie.

We hebben hier enkele invloedrijke studies uitgelicht. Uit deze studies blijkt dat er veel bekend is over wat mensen beweegt om actief te worden en hoe professionals dit kunnen beïnvloeden. Om het ‘helpen’ optimaal te laten aansluiten op actief burgerschap zijn verschillende zaken van belang. Professionals doen er goed aan rekening te houden met aanwezige sociale structuren en lokale beleidskaders. Zij moeten op de hoogte zijn van kenmerken van burgers die wellicht actief willen worden. Wat kunnen zij, wat willen zij en door welke organisatie zouden zij uitgenodigd kunnen worden?

Het stimuleren van actief burgerschap vergt kortom een gewiekste professionaliteit waar op meerdere schaalniveaus en borden tegelijkertijd geschaakt moet worden. Die gewiekste professionaliteit vereist een vorm van methodisch werken.

4 Methodisch werken

Grensstad zonder wallen

Het is goed erop te wijzen dat nog niet zo heel lang geleden een felle strijd gevoerd is om ‘het helpen’ uit handen te nemen van charitas, diaconie en filantropie en het in handen te leggen van de staat en professionele organisaties. In de bundel *Helpen als ambacht* (1952) beschrijft Marie Kamphuis, één van de grondleggers van het sociaal werk in Nederland, het terrein van de individuele sociale hulp als een ‘grensstad zonder wallen’. Ze geeft aan dat tot in de jaren vijftig iedereen met goede bedoelingen en een warm hart er ‘zomaar’ kon binnenlopen, zoals - schrijft ze - ‘de warmvoelende vrouw die voor de predikant op huisbezoek ging’. Kamphuis was een groot voorvechter van het professionaliseren van het ‘helpen’ in Nederland. Zij was allergisch voor mensen die ‘de heilige drie-eenheid’ intuïtie, ervaring en improvisatietalent verheerlijkten. Voor haar waren dat zaken van de ‘pré-tijd’. Zij wilde het helpen onder de discipline van de methode brengen: Kamphuis:

‘In de pré-tijd werd altijd gezegd: het is belangrijk dat je een goede *intuïtie* hebt, en verder moet je *improviseren* en *ervaring* hebben. Ik heb wel eens spottend gezegd: dat is de heilige drie-eenheid van het helpen. Binnen het casework werd de intuïtie niet afgeschreven, maar wel onder de discipline van de methode gesteld. Ervaring is natuurlijk nooit weg en er moet ook wel eens geïmproviseerd worden, maar in het raam van de methode gaat dat alles er toch heel anders uitzien.’ (Geciteerd in Jagt, 1990)

De weg waarlangs

Juist om te voorkomen dat professionals steeds opnieuw in dezelfde fouten vervallen, is het zaak om te werken ‘in het raam van de methode’. Het woord ‘methode’ komt van het Griekse woord ‘methodos’, dat ‘de weg waarlangs’ betekent. Er is sprake van een gerichtheid op een ‘telos’ of doel. Wanneer professionals een doel voor ogen hebben, kunnen ze doelgericht in plaats van ongericht werken en gebruik maken van de kennis over hoe dat doel wel of niet bereikt kan worden. Inzichten over wat werkt komen dan tot hun recht. Tegelijkertijd maakt ‘de weg waarlangs’ duidelijk dat het vooral om een richting gaat en niet zozeer om een rigide systeem van te zetten stapjes en doctrinaire regels. In het sociaal domein wordt onderscheid gemaakt tussen methodieken en methoden. Methodiek wordt vaak gedefinieerd als ‘de leer der methoden’. Methodieken vormen het bredere raamwerk, methoden zijn de meer concreet uitgewerkte onderdelen van de methodiek.

De unieke en de soortgelijke situatie

Het methodisch werken in het sociaal werk heeft altijd veel kritiek te verduren gekregen.

Opinieleiders en wetenschappers hebben steeds opnieuw de uniciteit van situaties benadrukt en de noodzaak om als professional op de meest onverwachte situaties in te spelen. Methoden werden daarbij als sta in de weg gezien, als ballast voor het alert en adequaat reageren. Maar situaties mogen dan uniek en onverwacht zijn, tegelijkertijd zijn er ook overeenkomsten te ontdekken in situaties en is het heel wel mogelijk om bij de professionele reactie daarop terug te vallen op soortgelijke situaties. Methoden vormen een mogelijke weg waarlangs een professional kan werken wanneer hij of zij op basis van ervaring signaleert dat er sprake is van een *soortgelijke* situatie. Deze methodische kennis kan in trainingen, opleidingen en intervisie worden opgedaan. En natuurlijk vergt het de nodige ervaring om situaties juist in te schatten. Maar alleen professionals met een degelijke methodische kennis, kunnen adequaat reageren op soortgelijke situaties. Professionals die elke situatie als nieuw opvatten en daarop hun handelen afstemmen, maken zich uitermate kwetsbaar voor klassieke valkuilen en laten kennis die in decennia is opgebouwd in voorgaande soortgelijke situaties onbenut. Juist methodische kennis kan professionals behoeden voor ontspoorde professionaliteit.

Creativiteit en oriëntatie

Methodisch werken in de geest van Kamphuis, levert een bijdrage aan professionaliteit die werkelijk ruimte biedt aan actief burgerschap. Naar onze mening is het onverstandig nu de omvang van de professionele hulp en ondersteuning lijkt terug te lopen, om de resterende professionals louter te laten koersen op het kompas van het gezond verstand, intuïtie, ervaring en improvisatietalent. Het zijn belangrijke kwaliteiten, maar inzicht in methodieken of methoden die in de loop van decennia zijn ontwikkeld, onderzocht en verbeterd zijn eveneens onontbeerlijk. De kritiek heeft laten zien dat het niet eenvoudig is om de belangen en noden van burgers voorop te blijven stellen; om steeds te blijven werken vanuit de 'help mij het zelf te doen'-filosofie. Toch zijn er nationaal en internationaal met burgers methoden ontwikkeld om deze koers vast te houden. Dat is op vele manieren op schrift gesteld: van filosofische beschouwingen tot praktische handboeken. Met ontwikkelde praktische inzichten wordt dagelijks gewerkt in buurten en – zo zullen we verderop betogen – is er ook licht wetenschappelijk bewijs dat het zijn vruchten afwerpt.

Daarbij is het goed voor ogen te houden dat methoden in de helpende professies bijna altijd uit algemene uitgangspunten, werkprincipes en globale stappen bestaan. De professional heeft tot op zekere hoogte vrijheid bij het toepassen van de methode. De methoden kunnen niet anders dan algemeen zijn, omdat simpelweg niet alle onverwachte en onvoorziene situaties erin verwerkt kunnen worden. Het behoort ook tot de professionaliteit van de professional dat hij vaststelt of de methode resultaat oplevert en hem in een doodlopende straat doet belanden en dat het vervolgens noodzakelijk is een alternatieve weg te kiezen. Ofwel: ook methodisch werken vraagt heel veel creativiteit. Maar belangrijk is dat een methode oriëntatie geeft en de weerslag is van geaccumuleerde ervaringskennis. Die kennis scherpt de professionele blik en zorgt er voor dat iemand scherp en adequaat op situaties reageert.

5 Community organization en Asset-Based Community Development

Om ons pleidooi voor methodisch werken door professionals kracht bij te zetten maken we een uitstapje naar het terrein van community organization. 'Community organization' of 'samenlevingsopbouw' staat in directe relatie met het stimuleren van actief burgerschap. Methoden die zijn ontwikkeld door opbouwwerkers in de jaren veertig en vijftig in Amerika zijn actueler dan ooit nu burgers moeten worden uitgedaagd om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun naasten en omgeving. De methode Asset-Based Community Development (kortweg ABCD) is een mooi voorbeeld.

Community development: Een korte geschiedenis

Het fenomeen *community organization* kwam in de VS in de jaren veertig van de vorige eeuw op en raakte in Nederland in de jaren vijftig in zwang. In eerste instantie werd 'samenlevingsopbouw' of 'maatschappelijk opbouwwerk' door het verzuilde particulier initiatief omarmd. Vrij snel ging de overheid de samenlevingsopbouw en het daarmee verbonden 'opbouwwerk' stimuleren. Het Ministerie van Maatschappelijk Werk (1952-1965) kreeg een directie opbouwwerk. De opvolger van dit departement, het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (1965-1982), had een zeer invloedrijke directie Samenlevingsopbouw. Eén van de erfenissen van de bloeitijd van de samenlevingsopbouw is de bijzondere leerstoel in de Wetenschappelijke Grondslagen van het Opbouwwerk, gefinancierd door de Dr. Gradus Hendriks Stichting. Gradus Hendriks was een topambtenaar die vanuit genoemde departementen het opbouwwerk en de samenlevingsopbouw in Nederland heeft vorm gegeven.

De jongste bijzonder hoogleraar samenlevingsopbouw die deze leerstoel bezet, Justus Uitermark, koos niet toevallig zelforganisatie als onderwerp voor zijn recente oratie (Uitermark 2014). Zelforganisatie is de wat stevigere variant van actief burgerschap waar burgers ook verantwoordelijk zijn voor de organisatie en de uitvoering van een initiatief en nog minder professionele betrokkenheid aanwezig is. Samenlevingsopbouw gaat in de kern over zelforganisatie, over het mobiliseren van de hulpbronnen en krachten in 'communities' (buurten, dorpen, portieken, straten, scholen), zodat gemeenschappen zoveel mogelijk zaken zélf kunnen oppakken en gedaan kunnen krijgen. Wie zich verdiept in zelforganisatie en de instrumenten om zelforganisatie te stimuleren, komt automatisch uit (bij de erfenis van) community organization. Wat community organization doet verschillen van zelforganisatie in zijn meest ideaaltypische vorm is dat er in het geval van community organization altijd een beroepskracht bij betrokken is. Bij Community organization gaat het om een raamwerk voor systematisch ondersteuningswerk door een beroepskracht.

Voorgangers van Justus Uitermark die de leerstoel Wetenschappelijke Grondslagen van het Opbouwwerk bezetten – zoals de sociologen Jan Willem Duyvendak en Talja Blokland Potters – hebben veel aandacht besteed aan sociale relaties, aan contacten en bindingen tussen verschillende groepen in wijken. Zo schreef Talja Blokland het invloedrijke advies van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) *Niet met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden* (2005). In dit advies wijst de RMO op het belang van het stimuleren van herhaalde, vanzelfsprekende ontmoetingen tussen verschillende groepen burgers. Zeker in buurten waar burgers langs elkaar heen leven, en vreemden voor elkaar zijn, is het doorbreken van de onderlinge 'ongekendheid' belangrijk om gevoelens van onveiligheid en vervreemding effectief aan te pakken. Opbouwwerkers of breder sociale professionals hebben in het stimuleren van deze contactlegging, in het verbinden van groepen, een belangrijke rol gespeeld.

Het bundelen van krachten is een centraal thema in het invloedrijke boek van Murray Ross, *Community Organization* (1955), dat in 1957 in het Nederlands is vertaald. Het verbinden van groepen staat van oudsher in de samenlevingsopbouw centraal, juist om mét de gebundelde krachten iets voor elkaar te krijgen. Zoals actief burgerschap en zelforganisatie niet altijd vanzelf gaat, gaat contactlegging tussen groepen niet altijd vanzelf. Een interventie van een beroepskracht is vaak nodig, zeker in wijken waar relatief veel kwetsbare burgers wonen. Dat is ook het punt wat Uitermark (2014) maakt: het zelforganiserend vermogen is ongelijk verdeeld over buurten.

Het methodische ondersteuningswerk werd in het nabije verleden door de beroepsgroep van opbouwwerkers uitgevoerd, nu zien we dat de samenlevingsopbouwfunctie ook door andere professionals of beroepsgroepen vervuld wordt, denk aan sociale ondernemers, wijkagenten, religieuze voorangangers, beroepskrachten actief in de nieuwe wijkteams en beheerders van woningcorporaties. Het is

niet toevallig dat Aedes, de belangenvereniging van de corporaties in Nederland de leerstoel in de Wetenschappelijke Grondslagen van het Opbouwwerk mede financiert.

Actief burgerschap en zelforganisatie is vooral succesvol in wijken waar vitale sociale netwerken van actieve bewoners (waaronder vaak hoogopgeleide middengroepen) aanwezig zijn die de vaardigheid en/of de ervaring hebben om zich te organiseren. Ontbreken die vitale sociale netwerken dan is begeleiding en ondersteuning van een beroepskracht hard nodig. Het belangrijkste risico dat zich voordoet in 'de participatiesamenleving' is het zogenoemde Matteüseffect. Dat wil zeggen dat in straten en buurten met weerbare en vaardige burgers en met een krachtig sociaal weefsel belangrijke buurtinitiatieven tot stand komen, terwijl dat in straten en buurten met veel kwetsbare groepen niet het geval is. Vandaar de referentie aan het evangelie van Matteüs: 'Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen' (G. Engbersen & R. Engbersen, 2014).

ABCD: in 5 stappen van kwetsbare burger naar actieve burger

De traditie van community organization heeft methoden opgeleverd die wereldwijd en actueel worden toegepast. Ook in Nederland wordt met deze methoden gewerkt. Om een idee te geven van de bruikbaarheid van deze methoden bij het stimuleren van actief burgerschap en zelforganisatie geven we het voorbeeld van Asset-Based Community Development. In deze methode zien we alle uitgangspunten terug die sinds Murray Ross zijn geformuleerd voor het opbouwwerk.

Het doel van ABCD is: "Het van binnenuit werken aan een in economisch, cultureel en sociaal opzicht leefbare buurt, door sociale relaties tot stand te brengen en onvermoede capaciteiten van bewoners, organisaties en instellingen binnen de lokale gemeenschap te mobiliseren". Het credo van één van de Amerikaanse grondleggers, John McKnight is: 'Het glas is niet halfleeg, maar halfvol!'. De interventie richt zich op sociaaleconomisch zwakke wijken. Groepen die normaalgesproken buitengesloten worden, vormen de doelgroep.

ABCD bestaat uit vijf stappen

- Het in kaart brengen van de aanwezige capaciteiten en vaardigheden in de wijk aan de hand van een uitgebreide vragenlijst. Deze inventarisatie richt zich op de capaciteiten van individuele bewoners, maar ook op informele netwerken, de welwillendheid van instituties en de fysieke kwaliteiten in de buurt;
- bouwen aan relaties tussen hulpbronnen in de buurt, in contact brengen van individuen met anderen, met organisaties en instituties;
- het activeren van een buurt rond economische ontwikkelingen en een communicatienetwerk;
- het samenbrengen van een wijk rond een visie en een plan voor de gemeenschap, gericht op de lange termijn en het oplossen van concrete problemen;
- De zoektocht naar steun van buiten. Hier probeert de wijk externe middelen aan te boren en vrij te maken ter ondersteuning van de lokaal aangestuurde ontwikkelingen, in aanvulling op de stevige basis van eigen bronnen.

In 1993 publiceren John McKnight en John Kretzmann het handboek van de interventie, *Building communities from the inside out, a path toward finding and mobilizing a community's assets*. In het begin van deze eeuw komt in Nederland een bewerkte 'vertaling' uit (Welling e.a., 2000). De methode wordt populair als onderdeel van de wijkenaanpak.

De oorspronkelijke Amerikaanse interventie is in Nederland uitgewerkt naar vereiste competenties. Wie deze competenties bestudeert, ziet hoezeer deze aansluiten op de moderne inzichten over pro-

fessionele ondersteuning van actieve burgers in de wijk. In het algemeen moet de professional beschikken over de volgende – generalistische – competenties:

- De werker moet mensen kunnen activeren op hun kwaliteiten en vaardigheden. De inhoudelijke agenda is zeer vraaggestuurd, ze wordt bepaald door de doelgroep. De bewoners hebben het opdrachtgeverschap in handen;
- de werker moet kunnen werken met een open begin; er is geen concrete aanleiding;
- de werker moet startende activiteiten kunnen begeleiden, dwarsverbanden zien, verschillende ontwikkelingsstadia bijhouden en het overzicht bewaren;
- de werker moet kunnen omgaan met processen waarvan hij of zij niet weet welke kant deze opgaan;
- de werker moet wel een rode draad hebben, op welke manier komen alle activiteiten samen op weg naar de – door de bewoners vastgestelde – doelstelling van het project.

Actief burgerschap ontwikkelt zich de laatste jaren sterk in de richting van overheidsparticipatie. Dat wil zeggen: de burger staat centraal, is opdrachtgever en bepaalt de doelen, de overheid trekt zich terug, geeft ruimte en budget, faciliteert, co-produceert en stimuleert waar nodig. Voor ABCD zijn deze uitgangspunten al in 1993 ondergebracht in een sterke methodische lijn voor opbouwwerkers met als doelgroep buitengesloten groepen in zwakke wijken. Later worden de uitgangspunten van ABCD nog uitgewerkt in de wat praktischer getinte methode ‘Kan wél’. Buurtcoaches sporen mensen in de wijk met ideeën op. De buurtbewoners worden projecteigenaar en krijgen financiële ondersteuning in de vorm van een voucher. Ook de interventie Bewonersbudget is schatplichtig aan ABCD. Bewoners krijgen zelf een budget om de ideeën kracht bij te zetten dat bewoners zelf opdrachtgever zijn. ABCD is een uitgekende weg waarlangs (methodos) opbouwwerkers en andere sociale professionals burgers kunnen helpen het uiteindelijk zelf te doen.

In *De bijziendheid van evidence based practice* wordt ABCD gebruikt als casus (Jan Steyaert e.a., 2010). De auteurs stellen vast dat ABCD uitstekend aansluit op het voorgenomen overheidsbeleid “participatie, burgerschap en sociale inclusie, waarbij de burger meer centraal komt te staan”. Tegelijkertijd stellen zij vast dat de ABCD-methode “niet langdurig of algemeen genoeg ingevoerd is”. Ze wijten dit aan de lokale overheid. “Blijkbaar vindt zij het moeilijk om de regierol echt af te staan en helemaal over te dragen aan de buurt”.

Het voorbeeld van ABCD geeft aan dat methodisch werken aan het creëren van ruimte voor actief burgerschap niet nieuw is. Met ABCD en haar nazaten is in de praktijk veel ervaring opgedaan. Naar de toepassing en de uitvoering is behoorlijk wat evaluatieonderzoek gedaan door gerenommeerde onderzoekers op het terrein van actief burgerschap. Uit dit onderzoek kwamen vooral een aantal werkzame elementen van ABCD naar voren: de aanwezigheid van professionals in de wijk, de benadering waarbij initiatieven daadwerkelijk bij bewoners vandaan komen en het belang van kleine en snelle resultaten voor de motivatie van burgers. Maar er werd ook gewezen op knelpunten: Langdurige inzet is noodzakelijk om effect te bereiken en de aanbodgerichte systemen waarbinnen de professionals moeten werken veroorzaken spanningen met de methodische lijn van de ABCD-aanpak. Naar het effect – de daadwerkelijke aantoonbare resultaten bij de doelgroep, de buitengesloten burgers in de wijk – is weinig onderzoek gedaan. Een positieve uitzondering is een lichte effectstudie in Eindhoven. Daar werd geconstateerd dat het aantal vrijwilligersinitiatieven twee jaar na de start van ABCD was toegenomen van 3 naar 16 (Bodd, 2005).

De voorzichtige onderzoeksresultaten ten spijt, stellen onderzoekers vast dat zij de effectiviteit van de ABCD-methode nooit goed hebben kunnen vaststellen omdat de lokale overheid te weinig ruimte laat voor actief burgerschap dat haar eigen doelen stelt (Steyaert, 2010: 105-106). Bovendien constateren zij dat de ABCD-methode nog voordat zij goed en wel is geïmplementeerd en onderzocht alweer aan het eind van haar levenscyclus is beland.

Renovatio perpetua

“Het Nederlandse welzijnsbeleid is altijd beheerst door het principe van de *renovatio perpetua*,” stelde één van de auteurs van dit essay tien jaar geleden al vast (Engbersen, 2004). “De permanente vernieuwing, het steeds weer afbreken en opbouwen van nieuwe beleidsprogramma’s. Welzijnsbeleid of sociaal beleid is de eeuwige zoektocht naar de invalshoeken en aanpakken met het efficiëntste en meest optimale probleemoplossend vermogen.” En hij vervolgt: “Deze preoccupatie met vernieuwing heeft één groot minpunt. Het onttrekt de continuïteit in sociaal beleid aan het zicht. Want ondanks alle teksten over ‘innoveren’ en ‘vernieuwen’ wordt op dit terrein al decennialang gebruik gemaakt van een uitermate stabiel gedachtegoed. Helaas is men zich van dit bestaande wegensysteem maar beperkt bewust.”

Het wegensysteem dat leidt naar ‘help mij het zelf te doen’ is geplaveid vanuit de traditie van community organization en uitgewerkt in de ABCD-methode. Voor het bevorderen van actief burgerschap in kwetsbare wijken liggen de draaiboeken dus gereed. Er lijkt op dit moment een licht toenemende interesse te zijn voor dit stabiele gedachtegoed. De ABCD-methode wordt in Amsterdam bijvoorbeeld geïntroduceerd in een deel van de sociale wijkteams. Maar niettegenstaande deze ontwikkeling blijft het verbazingwekkend en zorgelijk dat uitgekende methoden voor het stimuleren van actief burgerschap in de praktijk maar mondjesmaat worden ingezet en vervangen door intuïtie en improvisatie.

6 Evidence based werken en interventies

Een relatief nieuwe lijn in de traditie van methodisch werken is de kwaliteitsverbetering van ‘interventies’. Deze lijn zet nu juist in op het beproefde wegensysteem (ABCD). En het stabiele gedachtegoed (community organization). Interventies worden door Movisie gedefinieerd als “Een systematische manier van handelen om een doel te bereiken”. Vaak wordt daar nog aan toegevoegd: “voor een bepaalde doelgroep”. Interventies zijn vergelijkbaar met methoden, het zijn concreet uitgewerkte aanpakken, die voortkomen uit de praktijk. Bij het begrip interventies wordt wel sterk de nadruk gelegd op de gerichtheid, op het doel.

Het begrip interventies is nauw verbonden aan het streven naar evidence based werken. Deze trend is ingezet in de medische wereld en houdt in dat bij de behandeling van patiënten optimaal gebruik gemaakt wordt van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Eén van de grondleggers van *Evidence based medicine* (EBM), de Canadese epidemioloog David Sackett stelde vast dat het tempo waarmee kennis werd opgebouwd niet meer in de pas liep met het tempo waarin specialisten, medici en verpleegkundigen zich deze kennis eigen konden maken. Daarnaast zag hij met lede ogen aan hoe de beoordeling van kennis werd gedomineerd door kleine groepjes invloedrijke medici en hun ‘vrienden’ in de farmaceutische industrie. Sackett, definieerde EBM als: “The integration of best research evidence with clinical expertise and patient values” (Sackett e.a., 1996). Evidence based werken brengt wetenschappelijk bewijsmateriaal in het proces van professionele besluitvorming. De professional houdt rekening met wat bekend is over wat werkt en wat niet, maar *handelt* uiteindelijk op basis van zijn ervaring en de voorkeuren van de cliënt.

Interventies/ methoden spelen een belangrijke rol bij evidence based werken. Immers, hoe kun je beter vaststellen of iets werkt dan door het in de praktijk uit te proberen met een systematische manier van handelen om een doel te bereiken bij een bepaalde doelgroep. Interventies of methoden worden bij evidence based werken ingezet als experimenten om wetenschappelijk bewijs te verzamelen. Interventies openen de brug naar gericht evaluatieonderzoek: wordt het doel bereikt ja of nee. Die kennis kan direct worden ingezet bij de kwaliteitsverbetering van de onderzochte interventie en leidt ook weer tot bredere kennis over wat werkt.

Databases

In de geestelijke gezondheidszorg, maar ook op terreinen van preventief gezondheidsbeleid, verslavingszorg en sport en bewegen is de beweging richting evidence based werken al langer gaande. In het sociaal domein heeft het Nederlands Jeugdinstituut de weg bereid met de databank Effectieve Jeugdinterventies op het terrein van jeugdzorg. In 2008 startte Movisie met de databank Effectieve sociale interventies. Hierin zijn 11 thema's belegd op het brede terrein van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)¹. Platform31 heeft de Kennisbank Wat werkt in de wijk met interventies op het terrein van wijkgericht werken.

In de databanken van Platform31 en Movisie zijn ook interventies opgenomen op het terrein van actief burgerschap. Interventies kunnen bij Movisie 'erkend' worden op basis van wetenschappelijke bewijsvoering (Van Dale e.a., 2013). Op dit moment zijn er echter (nog vrijwel) geen bewezen effectieve interventies omdat de eerste beoordelingen pas in 2015 van start gaan. Op deze plaats spreken we dan ook van beproefde interventies. Interventies die al lange tijd in de praktijk worden toegepast en waarvan het *aannemelijk* is dat ze werken. Soms kan die aannemelijkheid ook enigszins worden gestaafd met praktijkervaring en wetenschappelijke onderzoek, maar het heeft zich nog niet vertaald in effectiviteit naar de beoordelingsmaatstaven van het erkenningstraject. Vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken en vanuit het onderzoeksfonds ZonMw² is er wel interesse om aan verdere bewijsvoering van effectiviteit te werken.

Ook op het terrein van actief burgerschap is de lijn richting kwaliteitsverbetering van interventies en evidence based werken dus ingezet. Wij zien dit als een nuttige lijn in de traditie van methodisch werken. Het gaat er niet alleen om wetenschappelijke kennis te benutten. Deze kennis moet ook dichtbij de praktijk worden gevonden en waar kan dat beter dan bij de toepassing van interventies/ methoden? Kamphuis was hier overigens ook een groot voorstander van getuige een vraaggesprek met Ischa Meijer (1992):

“Toen we de methodiek van het *Social case work* in Nederland introduceerden, zeiden de maatschappelijk werkers: 'zo werken we al lang'. Maar dat was niet waar natuurlijk. Ik wist dat het volstrekt anders was. Het gaat erom dat je methodisch te werk gaat op grond van *wetenschappelijke inzichten* (cursief RE en PR) en praktijktheorieën die geleidelijk aan in het werk zijn ontstaan. Niet het 'God-zegene-de-greep' dat je vroeger had, maar onder andere bewust je gesprekken voeren.”

Welke beproefde interventies zijn er?

In het kader van dit essay hebben we alle beproefde³ interventies uit de kennisbank Wat werkt in de wijk en uit de databank Effectieve sociale interventies geïnventariseerd die *direct* gericht zijn op het *stimuleren* van actief burgerschap. We hebben daarbij de volgende criteria gehanteerd:

¹ Buurtontwikkeling, culturele diversiteit, eenzaamheid, huiselijk geweld, jongerenparticipatie, maatschappelijke activering, maatschappelijke opvang, mantelzorgondersteuning, ouderenparticipatie, seksueel geweld en vrijwillige inzet.

² ZonMw is mede-opdrachtgever voor dit essay.

³ Beproefd' betekent volgens de criteria van de databank Effectieve sociale interventies:

- Op tenminste twee plekken toegepast
- Bestaat langer dan twee jaar
- Er is een handboek die de interventie overdraagbaar maakt
- Er is sprake van een systematische manier van handelen om een doel te bereiken

Loslaten van één van deze criteria voor 'beproefd' levert direct een groter aantal interventies op. Voor (nog) niet beproefde interventies verwijzen we naar Van der Maat en Veldhuysen, 2011. Niet beproefde interventies op het specifieke terrein van actief burgerschap en plattelandsontwikkeling zijn te vinden in Van der Hoek e.a., 2012. Op diverse sites zijn legio 'onbeproefde' projecten te vinden (bv. www.greenwish.nl, www.vng.nl/burgerparticipatie).

1. de interventie gaat uit van eigen initiatief, eigen competenties en verantwoordelijkheidsgevoel van burgers;
2. is erop gericht het initiatief en de uitvoering zoveel mogelijk bij de burger te laten;
3. de burger bepaalt de doelen;
4. professionals zijn hooguit betrokken voor het ondersteunen, uitnodigen, faciliteren of leggen van contacten;
5. is gericht op bevordering van het algemeen belang of heeft een meerwaarde voor de gemeenschap.⁴

Dit levert een klein aantal (12) interventies op (zie bijlage 1 voor een overzicht van interventies met doelen en doelgroep). Er zijn interventies die burgers bij elkaar brengen en stimuleren tot het maken van plannen voor de directe leefomgeving (ABCD, Dorpsagenda met dorpswaardering, Kan wél, Maatschappelijke beursvloer, Vouchersysteem/ Bewonersbudgetten, Studenten wonen in aandachtswijken, Vijf Sterren Dorpen) en er zijn interventies die erop gericht zijn om sociale netwerken te creëren die individuen kunnen ondersteunen (Tijd voor Elkaar en Eigen Kracht-conferentie). Tenslotte zijn er interventies die burgers een rol geven bij het sturen van beleid (Bewoners aan zet en Buurt bestuurt). Wat de interventies gemeen hebben is de rol die aan de professional wordt toegedicht. Deze moet zoveel mogelijk loslaten, maar op bepaalde cruciale onderdelen gericht stimuleren, faciliteren en ondersteunen. Er blijft dus ruimte voor de professional. Deze is niet alleen dienstbaar, maar opereert ook pro-actief wanneer het nodig is. Hoewel vaak niet expliciet benoemt, lijken de interventieontwerpers rekening te hebben gehouden met wetenschappelijke inzichten over wat werkt. Professionals houden rekening met sociale structuren en (lokale) beleidskaders. Zij verdiepen zich in de kenmerken van burgers die wellicht actief willen worden. Wat kunnen zij, wat willen zij en door welke organisatie zouden zij uitgenodigd kunnen worden? De interventies gaan ervan uit dat 'loslaten' niet gelijk staat aan 'over laten' of 'in de steek laten', maar juist actieve betrokkenheid vereist. De interventies laten zien hoe die actieve betrokkenheid vorm kan worden gegeven zonder te vervallen in ontspoorde professionaliteit in de vorm van ontmoediging of toe-eigening.

In de databanken van Platform31 en Movisie zijn veel meer interventies te vinden die worden toegepast in het sociaal domein. Deze interventies zijn echter niet primair gericht op het stimuleren van actief burgerschap, maar op een ander doel: het oplossen van een sociaal vraagstuk (bijv. eenzaamheid) of het stimuleren van een positieve ontwikkeling (bijv. het vinden en binden van vrijwilligers of

De Kennisbank van Platform31 heeft een andere aanpak dan de databank van Movisie. De Kennisbank bestaat voor een groot deel uit beschrijvingen die door de interventie-eigenaar zelf worden beschreven volgens een vast format. Deze 'interventies' – praktijkbeschrijvingen genoemd – worden door Platform31 niet getoetst. Het is niet bekend of deze 'beproefd' zijn. De interventies die we voor dit essay hebben geïnventariseerd hebben wel een toets doorstaan. Het gaat om 'archetypes'. Dit is "een gedegen beschrijving van een bepaald type project dat op veel plaatsen in het land wordt uitgevoerd. Werkzame bestanddelen worden beschreven en geanalyseerd." Daarnaast hebben we ook geïnventariseerd onder de praktijkbeschrijvingen die *wel* zijn getoetst.

In het sociaal domein bestaan natuurlijk op alle thema's van eenzaamheid tot maatschappelijke opvang interventies die elementen van actief burgerschap bevatten. Deze interventies zijn echter niet meegenomen omdat ze niet aan alle onderdelen van de definitie voor actief burgerschap voldoen. Vaak ligt het initiatief niet bij de burger en is het ook niet de burger die de doelen stelt. Dit geldt bijvoorbeeld voor veel interventies op het terrein van vrijwillige inzet. (Bij vrijwillige inzet neemt de burger doorgaans deel aan een initiatief dat *niet* door hem- of haarzelf is opgezet. Het doel wordt bepaald door de organisatie waar de vrijwilliger deel van uit maakt.)

Dat neemt niet weg dat er in deze thema-specifieke interventies ook inspiratie kan worden gevonden voor het stimuleren van actief burgerschap.

⁴ Bron: Van der Maat & Veldhuysen, 2011.

het versterken van buurtbetrokkenheid). Het kan natuurlijk goed zijn dat deze interventies bijdragen aan actief burgerschap, maar dat is niet het doel van de interventie. Vooralsnog hebben we ons in dit essay beperkt tot de interventies waarbij het doel van de professional is om actief burgerschap te stimuleren.

In theorie is het mogelijk dat actieve burgers zelf gebruik maken van interventies met als doel een sociaal vraagstuk op te lossen of een positieve ontwikkeling te stimuleren. De databanken zijn vrij toegankelijk en daarmee ook beschikbaar voor actief burgers. In de praktijk zijn daar nog maar weinig voorbeelden van. Actief burgers bedenken vaak nieuwe projecten, werkwijzen en aanpakken, maar maken weinig of geen gebruik van bestaande interventies. Mogelijk gaan actief burgers zich in de komende tijd steeds meer interventies toe-eigenen die ontworpen zijn voor professionals. Het is de moeite waard om na te denken of dit een ontwikkeling is die actief gestimuleerd moet worden.

7 Aan de slag met methodisch werken: het ACTIE-model en interventies

Help mij het zelf te doen, dit is de vraag die impliciet aan professionals wordt gesteld. Er is de nodige kennis over hoe professionals dit kunnen aanpakken. Kennis uit eerder onderzoek in de praktijk, kennis over methodieken en interventies. Maar hoe kunnen professionele organisaties en professionals hier gebruik van maken bij het nemen van de juiste beslissingen? In de praktijk wordt de kennis over werkzame elementen op het terrein van actief burgerschap niet optimaal benut. Het zit veelal 'opgesloten' in kennisdossiers en databases van kennisinstituten, hogescholen en universiteiten. Uitwisseling van lokale praktijken en ervaringen op regionaal en landelijk niveau blijft uit. Beproefde kennis dreigt zo te verdwijnen, kwaliteitsverbetering van interventies op basis van praktijkervaring en onderzoek vindt niet plaats en hierdoor moet het wiel steeds opnieuw op lokaal niveau worden uitgevonden. Voor professionals is het ondoenlijk om al het onderzoek bij te houden en elke interventie te kennen. Waar het om gaat is dat professionals weten waar zij de informatie kunnen vinden op het moment dat zij te maken krijgen met een concrete vraag over de ondersteuning van actief burgerschap. Engelse onderzoekers ontwierpen hiervoor een model dat door Nederlandse onderzoekers is overgenomen en uitgewerkt voor de Nederlandse situatie.

ACTIE

Hierboven refereerden we aan het onderzoek van Lowndes uit 2006. Het onderzoek wees uit dat gezichtsbepalende actieve burgers ('civic leaders'), lokale politici en beleidsmakers het verschil kunnen maken bij het bevorderen van participatie. Om deze professionals goed toe te rusten ontwierpen Lowndes en zijn collega's het CLEAR-model. Met dit model kunnen lokale bestuurders hun eigen beleid op het terrein van participatie diagnosticeren (Lowndes, Pratchett & Stoker, 2006a). De letters van het woord CLEAR verwijzen naar kernelementen voor het bevorderen van participatie: Can do, Like to, Enabled to, Asked to en Responded to. In 2012 hebben Nederlandse onderzoekers van de Universiteit Twente het CLEAR-model omgezet naar het ACTIE-model. Dit model is niet alleen geschikt voor bestuurders, maar ook voor professionals van maatschappelijke organisaties. ACTIE staat voor: Animo, Contact, Toerusting, Inbedding en Empathie. Opnieuw zijn hierin de kernelementen van het bevorderen van actief burgerschap te onderscheiden.

Bij het ondersteunen van actief burgerschap is de belangrijkste vraag voor professionals: hoe kunnen wij – indien dat nodig is – ondersteuning bieden aan een concreet initiatief? Door de vijf elementen van het model af te lopen kunnen professionals nagaan of het nodig is dat zij de initiatiefnemers op enig moment ondersteunen. Het helpt om een goede balans te vinden "tussen verwaarlozen en overnemen, sturen en loslaten, tussen te veel en te weinig, te actief en te passief" (Denters e.a., 2013: 35). Dit geldt voor alle vijf elementen:

Animo: Kan ik aansluiten bij de motieven van de initiatiefnemers of moet ik bijsturen?

Contact: Kan ik gebruik maken van interne samenhang of kan ik externe banden (andere bewoners en instanties) versterken?

Toerusting: Mag ik uitgaan van eigen kracht of moet ik aanreiken?

Inbedding: Moet ik uitgaan van logica van burgers of van de logica van professionele organisaties?

Empathie: Toon ik als professional betrokkenheid of dienstbaarheid?

Op elk van deze elementen stelt het model vragen die de professional helpen om een juiste beslissing te nemen. Aan de hand van deze vragen kan de professional een besluit nemen over de wijze waarop hij of zij de initiatiefnemers helpt het zelf te doen (zie voor een uitgebreide weergave van de vragen per element bijlage 2). Dat kan door niets te doen, door facilitering, door ondersteuning en door co-productie.

Het beantwoorden van gerichte vragen over de aard van het burgerinitiatief en de eigen organisatie en het vaststellen van de rol die de professional daarbij inneemt is een goede methodische stap. Het is echter niet het hele verhaal. Wanneer de professional goed weet wat zijn rol is in de ondersteuning van een initiatief, moet hij die rol ook in concreet handelen omzetten. Hier kunnen methodieken en methoden behulpzaam zijn. De kennis die impliciet is opgenomen in de methoden/ interventies kan bijdragen aan effectief handelen.

Van ACTIE naar interventies

In bijlage 2 hebben we een brug geslagen tussen het ACTIE-model en de beschikbare interventies⁵. Voor alle kernelementen hebben we aangegeven welke interventies interessant kunnen zijn wanneer actieve bemoeienis noodzakelijk blijkt te zijn. Voor het ondersteunen van het kernelement *contact* zijn bijvoorbeeld andere interventies nodig, dan voor het ondersteunen van het kernelement *inbedding*. Bij *contact* gaat het om het stimuleren en bevorderen van ontbrekende contacten (andere burgerinitiatieven, organisaties, netwerken, et cetera), bijvoorbeeld door de toepassing van de interventie Maatschappelijke beursvloer. Bij *inbedding* gaat het om het slechten van onnodig beperkende beleidskaders, bijvoorbeeld door de interventie Burger bestuurt. Door de interventies te koppelen aan de kernelementen kunnen professionals zich makkelijker oriënteren en komen zij sneller uit bij (werkzame) methodische aangrijpingspunten.

8 Slotwoord. Niet naïef in de steek laten

In 2006 publiceert het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) het rapport *Investeren in vermogen*. In het inleidende essay schrijft directeur Paul Schnabel: "Steeds valt het op dat het burgers zijn, individueel of in organisatie, alleen of in een groep, voor zichzelf of voor anderen, die zelf de motor van veranderingen zijn." Schnabel pleit dan ook voor voldoende maatschappelijke ruimte voor burgers om voordeel te kunnen halen uit eigen inzet. Instituties en overheden kunnen daarbij het beste een stapje terug doen. Tegelijkertijd pleitte Schnabel voor gerichte investeringen om het zelfoplossend vermogen van burgers te vergroten. Zijn essay kan worden gezien als startsein voor een groot aantal rapporten waarin het vertrouwen wordt uitgesproken in de burger als motor van maatschappelijke verandering

⁵ Daarbij hebben we gebruik gemaakt van een iets bredere inventarisatie van interventies dan de beproefde interventies (zie voetnoot 3). In dit geval hebben we de beproefde interventies aangevuld met de interventies die kort zijn beschreven in de verkenningen actief burgerschap die Movisie in 2011 (Van der Maat en Veldhuysen) en 2012 (Van den Hoek e.a.) heeft uitgevoerd. Een breder spectrum aan interventies kan de professional wellicht meer inspireren.

en verbetering. Zie bijvoorbeeld de recente adviezen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeeringsbeleid (2012) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (2012).

Hierboven hebben we gewezen op een traditie in het denken over een uitgekende combinatie van professionele inzet en burgerkracht. Een traditie die goed is uitgewerkt door community organizers als Murray Ross. Voor Ross was zijn fundamentele vertrouwen in de kracht van gemeenschappen en burgers één kant van de medaille. Een deel van de burgers kan prima met dat vertrouwen uit de voeten, maar niet alle burgers. Voor hen is professionele ondersteuning nodig: met als inzet: 'help mij het zelf te doen'. Onze stelling is: professionals hebben een taak in het verhelderen van doelstellingen en het aanreiken van oplossingen aan burgers om die doelstelling effectief te verwezenlijken. Zonder een dergelijke methodische ondersteuning kan 'loslaten' makkelijk ontaarden in 'in de steek laten'. Een paternalistische professional is een slechte professional, maar een professional met een blind vertrouwen in burgers is dat ook. De civil society en in haar voetspoor de lokale overheid doen er goed aan de traditie van methodisch werken in de community organization en in de individuele hulpverlening (casework) methodisch aan te scherpen in plaats van haar af te danken en te laten verwateren. En doet er goed aan het onderzoek naar de bewijsvoering van de effectiviteit van interventies niet te verwaarlozen, maar juist nu te steunen. Die bewijsvoering vraagt gepaste vormen van wetenschappelijk onderzoek. Naar die gepaste en betaalbare vormen wordt momenteel gezocht (Omlo e.a 2013, Lub 2014) Kunnen 'aanwijzingen' dat bepaalde methoden of interventies werken, omgezet worden 'in sterke aanwijzingen' of wellicht in 'bewijs' met een hoge mate van plausibiliteit? Overheden, professionals en wetenschappers moeten burgers niet naïef in de steek laten, maar hen elk vanuit hun eigen professionaliteit terzijde staan. Onze overtuiging is dat deze investeringen zich ondubbelzinnig terugbetalen in de vorm van sterk en duurzaam maatschappelijk initiatief op uiteenlopende terreinen.

Literatuur

Arum, S. van & V. Lub, 2014. *Wat gemeenten van sociale wijkteams verwachten?* Beleidsonderzoek-online.nl.

Blokland-Potters, Talja, 2005. *Niet met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden.* Den Haag: RMO.

Bodd, J. 2005. *Resultaten evaluatie ABCD Pilot LijmbEEK Eindhoven.* Eindhoven: Fontys Hogeschool Sociale Studies.

Boer, Nico de en Jos van der Lans, 2011. *Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland.* Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Dale, Djoeke van, Machteld Zwikker, Trudy Dunnink, Rob Bisseling en Peter Rensen, 2013. *Erkenningstraject interventies. Criteria voor gezamenlijke kwaliteitsbeoordeling 2013-2018.*

De Groene Amsterdammer, 20 juni 2012.

Denters, B., E. Tonkens, I. Verhoeven en J. Bakker (2012). *Burgers maken hun buurt.* Den Haag: Platform31

Engbersen, R. (2003). *Renovatio perpetua: '(Dis)continuïteit in sociaal beleid'*. In: Hortulanus, R.P. & Machielse, J.E.M. (red.). *Beschouwingen over de sociale sector, het sociaal debat, deel 9.* 's-Gravenhage: Elsevier Overheid

Engbersen, G en R. Engbersen, 2014. *Van buurtbarbecue naar buurtinfrastructuur. Corporaties en het veranderend sociaal domein.* Amsterdam: De Vernieuwde Stad.

Hilhorst, Pieter en Jos van der Lans, 2013. *Sociaal doe-het-zelfen. De idealen en de politieke praktijk.* Amsterdam: Atlas Contact.

Hoek, K. van den, J. Schonewille en M. Merkus (2012). *Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden van actief burgerschap*

Jagt, N., 1990. *Marie Kamphuis, interview met een pionier van het maatschappelijk werk.* Utrecht: SWP.

Kamphuis, M. e.a. (1951). *Helpen als ambacht.* Baarn: Bosch & Keuning N.V. Baarn.

Lieshout, Peter van, In: *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*, zomer 2014.

Lowndes, Vivien, Lawrence Pratchett and Gerry Stoker, 2006. Local political participation: the impact of rules-in-use. In: *Public Administration*, Vol. 84, 3, 539-561.

Lowndes, Vivien & Lawrence Pratchett and Gerry Stoker, 2006a. Diagnosing and remedying the failings of official participation schemes: the CLEAR framework. In: *Social Policy & Society*, 5, 2, 281-291.

Lub, Vasco, 2014. *Kwalitatief evalueren in het sociale domein, mogelijkheden en beperkingen.* Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Maat, J.W. van der, C. Veldhuysen (2011) *Actief burgerschap. Een overzicht van interventies.* Utrecht: Movisie.

McKnight, John & Kretzmann, John, 1993. *Building communities from the inside out, a path toward finding and mobilizing a community's assets*.

Meijer, Ischa, 1992. *Interview met Marie Kamphuis* (uitgeschreven radio-interview). Te vinden op Canon Sociaal Werk.

Omlo, Jurriaan, Martijn Bool en Peter Rensen, 2013. *Weten wat werkt. Passend evaluatieonderzoek in het sociale domein*. Amsterdam: SWP.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO), 2005. *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*. Den Haag: RMO.

Raad voor het Openbaar Bestuur (Rob), 2012, *Loslaten in vertrouwen*. Den Haag.

Ross, Murray, 1957. *Gemeenschapsorganisatie: grondbeginselen en theorie*. Arnhem: Van Loghum Slaterus. (Vertaling van *Community organization: theory, principles, and practice*. New York: Harper & Row, 1955)

Sackett, D.L., Rosenberg, W., Gray, J.A., Haynes, R.B. & Richardson, W.S., 1996. Evidence based medicine: What is it and what isn't it? *British Medical Journal*. 312, 7023, 71,

Schnabel, P., 2006. 'Een wereld te winnen'. In: *Investeren in vermogen. Sociaal en Cultureel Rapport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Spock, Benjamin, 1946. *Common Sense Book of Baby and Childcare*. New York City: Duell, Sloan and Pearce.

Steyaert, Jan, 2010. *De bijziendheid van evidence based practice*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Tonkens, E.H. en I. Verhoeven, 2011. *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burger en overheid*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/ Stichting Actief Burgerschap.

Uitermark, Justus, 2014. *Verlangen naar Wikitopia*, (oratie). Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.

Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman, Henry E. Brady, 1995. *Voice and equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge: Harvard university Press.

Vrij Nederland, 23 november 2013.

Welling, B., H. Feijen en J. van Engelen, 2000. *Wijkontwikkeling op eigen kracht*. Den Haag: Landelijk Samenwerkingsverband Aandachtswijken (LSA).

Wijdeven, Ted van de, Graaf, Laurens de, Hendriks, Frank, 2013. *Actief burgerschap. Lijnen in de literatuur*. Tilburg: Tilburge School voor Politiek en Bestuur.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), 2012. *Vertrouwen in burgers*. Den Haag/Amsterdam: WRR/Amsterdam University Press.

Bijlage 1: Beproeftde interventies

Effectieve sociale interventies, Movisie⁶

Interventie	Doel	Doelgroep
ABCD	Economisch, cultureel en sociaal leefbare buurt, door sociale relaties tot stand brengen en onvermoede capaciteiten van bewoners, organisaties en instellingen binnen de lokale gemeenschap te mobiliseren.	Alle buurtbewoners in sociaal-economisch zwakkere wijken. Richt zich expliciet op buurtbewoners die onderling nog weinig contact hebben en buitengesloten worden.
Dorpsagenda met dorpswaardering	Met bewoners plannen ontwikkelen en de uitvoering van de plannen te organiseren om de leefbaarheid in landelijke gebieden te verbeteren.	Dorpsorganisaties
Eigen Kracht-conferentie	Burgers zeggenschap en regie laten houden over hun eigen leven.	Burgers die: <ul style="list-style-type: none"> - Problemen hebben - Onderlinge conflicten hebben (individuen of groepen) - Of de gevolgen van overtreding of misdrijf willen herstellen
Kan wél	Leefbaarheid en sociale cohesie in aandachtswijk vergroten door het realiseren van bewonersinitiatieven.	Alle bewoners in aandachtswijken die ideeën hebben voor nieuwe initiatieven.
Maatschappelijke beursvloer	Match tussen vraag en aanbod van vrijwilligerswerk zodat er nieuwe contacten samenwerkingsverbanden ontstaan tussen bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, overheden en scholen.	Maatschappelijke organisaties, bedrijven, gemeenten, serviceclubs, fondsen, scholen en ondernemingsverenigingen

⁶ Gezocht: gehele databank Effectieve sociale interventies Movisie

TijdvoorElkaar	Opbouwen van sociale netwerken – duurzame sociale contacten – in buurten of wijken.	Alle bewoners van de wijk
Vijf Sterren Dorpen	Het versterken van de component welzijn in de driehoek: wonen, zorg, welzijn om daarmee de leefbaarheid te versterken.	Alle bewoners van dorp of buurtschap die iets willen doen ter verbetering van welzijn en leefbaarheid.
Vouchersysteem	Verbeteren van de leefbaarheid en de sociale cohesie in de wijk door bewoners via financiële zeggenschap de regie over hun eigen woon- en leefomgeving te geven.	Alle bewoners van de wijk

Wat werkt in de wijk, Platform31⁷

Interventie	Doel	Doelgroep
<i>Archetypen</i>		
Studenten wonen in aandachts-wijken	Met studenten een negatieve tendens in de buurt om-buigen.	Inwoners van de buurt
Bewonersbudgetten	Sociale en fysieke verbetering van de woonomgeving	Alle bewoners van de wijk
<i>Getoetste praktijkvoorbeelden</i>		
Bewoners aan zet	Het verbeteren van de wijk door het gemeentelijk apparaat anders te laten werken.	Bewoners en ambtenaren
Buurt bestuurt	Bewoners geven sturing aan de politie zodat het veiligheidsgevoel toeneemt.	Bewoners van de wijk

⁷ Gezocht bij alle archetypen en getoetste praktijkvoorbeelden in de kennisbank Platform31.

Bijlage 2: Actie en beschikbare interventies^{8 9}

ACTIE	Denken	Doen of laten	Interventies*
<p>Animo</p>	<p><i>Balans:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Volledige ruimte geven aan burgerinitiatieven versus stellen van beleidsprioriteiten <p><i>Analyse:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Is prioriteitstelling door de eigen organisatie wenselijk? - Zijn er kaders nodig om de ruimte voor burgerinitiatieven af te bakenen? - Wat in uw organisatie kan motivatie van burgers stimuleren of juist afbreken? 	<ul style="list-style-type: none"> - Sluit zoveel mogelijk aan bij de eigen motivatie van initiatiefnemers (zo ruim mogelijke kaders) - Zorg voor een eenvoudige regelgeving rondom verantwoording: voorkom bureaucratische rompslomp - Geef vooraf helderheid bij het stellen van eigen politieke prioriteiten en kaders - Als men als gemeente of instantie een initiatief eenmaal steun heeft toegezegd, die toezegging ook gestand doen. Accepteer dat burgers aan initiatieven eigen invulling geven 	<p>Databanken</p> <ul style="list-style-type: none"> - ABCD (databank Effectieve sociale interventies) - Kan wél (databank Effectieve Sociale Interventies) - Vijf Sterren Dorpen (databank Effectieve Sociale Interventies) <p>Verkenning Movisie Actief Burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deventer Wijkaanpak, Mensen Maken de Stad. <p>Verkenning Movisie Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden voor versterking van actief burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mobieltje voor je mening - PlattelandsParlement

⁸ Bron voor het ACTIE-model is: Denters, B., E. Tonkens, I. Verhoeven en J. Bakker (2012). *Burgers maken hun buurt*. Den Haag: Platform31.

⁹ Bronnen voor de interventies in dit model zijn:

- Kennisbank Wat werkt in de wijk, Platform31
- Databank Effectieve Sociale Interventies, Movisie
- Verkenningen interventies Actief burgerschap Movisie:
 - Maat, J.W. van der, C. Veldhuysen (2011) *Actief burgerschap. Een overzicht van interventies*. Utrecht: Movisie.
 - Hoek, K. van den, J. Schonewille en M. Merkus (2012). *Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden van actief burgerschap*

ACTIE	Denken	Doen of laten	Interventies*
Contact	<p><i>Balans:</i> Burgers hun eigen weg laten vinden versus structureel stimuleren en bevorderen van contacten</p> <p><i>Analyse:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hebben ondersteuners en initiatiefnemers behoefte aan beleid en regels op het gebied van netwerkvorming? - Hoe zien de netwerken binnen de wijk of de gemeente eruit? 	<ul style="list-style-type: none"> - Organiseer bijeenkomsten waar initiatiefnemers elkaar kunnen vinden en die kunnen dienen als broedplaats voor nieuwe initiatieven - Organiseer ook bijeenkomsten waarin initiatiefnemers contacten kunnen leggen met relevante instanties en om externe steun te krijgen - Zorg voor vaste contactpersonen vanuit uw organisatie (eventueel samen met andere instanties) 	<p>Databanken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Maatschappelijke beursvloer (databank Effectieve Sociale Interventies) - Studenten wonen in aandachtswijken (kennisbank Wat werkt in de wijk) - TijdvoorElkaar (databank Effectieve Sociale Interventies) <p>Verkenning Actief burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - TWEXX methode
Toerusting	<p><i>Balans:</i> Vertrouwen op eigen kracht van burgers versus structureel aanreiken van ondersteuning</p> <p><i>Analyse:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Hebben ondersteuners en/of initiatiefnemers behoefte aan beleid en regels op het gebied van geld, tijd, kennis en vaardigheden? - Zijn er verschillen tussen buurten wat betreft de toerusting van burgers? 	<ul style="list-style-type: none"> - Zorg waar nodig naast financiële ondersteuning ook voor mogelijkheden voor materiële en/of persoonlijke ondersteuning - Zorg bij initiatieven tot het realiseren van bepaalde structurele faciliteiten of voorzieningen voor duurzame ondersteuning (denk aan structurele bekostiging en onderhoud) - Maak afspraken over cursussen voor initiatiefnemers en regel toegang tot expertise/ advies door professionals 	<p>Databanken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vouchersysteem (databank Effectieve Sociale Interventies) - Bewonersbudgetten (kennisbank Wat werkt in de wijk) - ABCD (databank Effectieve Sociale Interventies) - Kan wél (databank Effectieve Sociale Interventies) - Eigen Kracht-conferentie (databank Effectieve Sociale Interventies)

ACTIE	Denken	Doen of laten	Interventies*
(vervolg Toerusting)	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er verschillen tussen buurten wat betreft het aantal burgerinitiatieven? 	<ul style="list-style-type: none"> - Laat procedure, planning van vergaderingen en beschikbaarheid ondersteuners optimaal aansluiten op beschikbaarheid van burgers 	<p>Verkenning Actief Burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Budgetten: Erkende Overleg Partners, Lusten en Lasten en Kern met Pit; Verder: Het Ondernemende Dorp, Moedercentra, Maatschappelijk Activeringscentra (MAC), De Smederijen <p>Verkenning Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden voor versterking van actief burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dorpsonderzoeken Hanzehogeschool - KeetKeur
Inbedding	<p><i>Balans:</i> Ad-hocbeleid of procedurele kaderstelling</p> <p><i>Analyse:</i> Hebben ondersteuners of initiatiefnemers behoefte aan beleid, regels e.d. om de procedures voor steun aan burgerinitiatieven te stroomlijnen? Is er behoefte aan inhoudelijke inbedding en afstemming? Bestaan er onnodige beperkingen die burgerinitiatieven kunnen hinderen?</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Draag zorg voor voldoende 'werkruimte' voor de ondersteuners en wees aanspreekbaar als zich knelpunten voordoen - Formuleer niet te snel ondersteuningsbeleid, hanteer pragmatische knelpuntenbenadering - Maak heldere afspraken over rol van college van Burgemeester en Wethouders en de gemeenteraad bij burgerinitiatieven (zeker bij co-productie) - Maak afspraken met andere relevante organisaties over inspelen op burgerinitiatieven - Wees duidelijk over regelgeving die beperkingen oplevert voor bewonersinitiatieven 	<p>Databanken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Buurt bestuurt (kennisbank Wat werkt in de wijk) - Dorpsagenda met dorpswaardering (databank Effectieve Sociale Interventies) <p>Verkenning Actief Burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - De Smederijen, Erkende Overleg Partners, Dialoogmethode, IDOP (Integraal Dorpsontwikkelingsplan), Burgers aan het stuur. <p>Verkenning Plattelandsontwikkeling. Overzicht van methoden voor versterking van actief burgerschap</p> <ul style="list-style-type: none"> - Dorpsomgevingsplan (BOKD), PALED-methode (Plan van Actuele Leefbaarheidsdoelen), Dorpspiegel, LENS-methode

ACTIE	Denken	Doen of laten	Interventies*
<p>Empathie</p>	<p><i>Balans:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Kaders versus cultuur - Formeel correct versus meelevend en invoelend <p><i>Analyse:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Heerst in uw organisatie een houding en sfeer die bevorderlijk is voor bewonersinitiatieven? - Hoe kan de cultuur aangepast worden ten behoeve van een grotere rol voor bewoners? - Welke aanpassingen in regels en structuren zijn hierbij van belang? 	<ul style="list-style-type: none"> - Het management promoot het belang van de burgerinitiatieven binnen alle geledingen van de organisatie - De organisatie bevordert informele contacten met initiatiefnemers en ondersteuners - De bevoegdheden van medewerkers bieden voldoende ruimte om in te kunnen spelen op initiatieven - Ondersteunende professionals kunnen rekenen op back-up van hun organisatie 	<p>Databanken</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bewoners aan zet (kennisbank Wat werkt in de wijk)